

UOT: 637:311.216

BEYNƏLXALQ STANDARTLARA MÜVAFİQ OLARAQ AZƏRBAYCAN HESABATLARININ TRANSFORMASIYASININ ƏSAS PRİNSİPLƏRİ

Z.Q. QULİYEV
Bakı Biznes Universiteti

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları milli və regional standart komitələri, birjalar, təşkilatlar və dövlətlər tərəfindən milli və regional standartların yaradılmasının beynəlxalq bazası kimi istifadə olunur. Beynəlxalq uçot standartları məcburi xarakter daşıyan, mühasibat uçotunun aparılması üsulları və hesabatların tərtib normalarını rəqlamentləşdirən normativ sənədlər hesab olunur. Beynəlxalq mühasibat uçotu standartları məsləhətverici, tövsiyə xarakteri daşıyır, yəni onların qəbul olunması məcburi deyil. Onlar ayrı-ayrı məsələ və problemləri detallaşdırmadan mühasibat uçotunun aparılmasının prinsiplərinə əsaslanan ümumi orientirləri müəyyənləşdirirlər. Bu da ayrı-ayrı ölkələrə Mühasibat uçotunun beynəlxalq standartları əsasında milli uçot sistemlərinə uyğun geniş şəkildə detallaşdırılmış müxtəlif obyektlərin uçotunun neqlentləşdirilməsini təmin edən milli uçot standartlarını yaratmağa imkan verir.

Açar sözlər: transformasiya, neqlentləşdirilmə, ümumi orientirlər, rəqlamentləşdirilən hesabatlar, qarşılıqlı əvəzetmə prinsipi, fəaliyyətin fasiləsizliyi prinsipi, hesablama metodu, təqdimetmənin ardıcılığı prinsipi, əhəmiyyətlik və ümumiləşdirmə prinsipləri, müqayisəlilik prinsipi

Müəyyən dövr ərzində müəssisənin işçi üzərində nəzarət etmək üçün cari uçot məlumatlarını ümumiləşdirmək və sistemləşdirmək lazımdır. Bu nəzarətə hesabat tərtib edilməsi yolu ilə nail olunur. Mühasibat (maliyyə) hesabatı uçot məlumatlarının ümumiləşdirilmiş göstəricilər sistemi deməkdir. Mühasibat (maliyyə) uçotunun əsas metodlarından biri hesabatlardır. Müəssisə və təşkilatların mühasibat (maliyyə) hesabatı uçot prosesinin həlledici mərhələsi hesab edilir. Maliyyə (mühasibat) hesabatında müəssisənin əmlak maliyyə vəziyyətini; təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsini xarakterizə edən yekun məlumatlar əks etdirilir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində hesabat qarşısında qoyulan ən başlıca tələb onun bazar iqtisadiyyatının və beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verməklə ona uyğun qurulmasıdır.

Azərbaycanda mühasibat (maliyyə) hesabatlarının beynəlxalq standartlara transformasiyasının yəni, onlara müvafiq qurulmasının əsasını Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları (BMHS) təşkil edir. Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Standartları dedikdə, bütün dünya təşkilatlarının maliyyə hesabatlarını tərtib etmək üçün maliyyə təsərrüfat əməliyyatlarının tanınması, qiymətləndirilməsi, açıqlanması tələblərini (meyarlarını) müəyyənləşdirən qaydalar başa düşülür.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları milli və regional standart komitələri, birjalar, təşkilatlar və dövlətlər tərəfindən milli və regional standartların yaradılmasının beynəlxalq bazası kimi istifadə olunur. Beynəlxalq uçot standartları məcburi xarakter daşıyan, mühasibat uçotunun aparılması üsulları və hesabatların tərtib normalarını rəqlamentləşdirən normativ sənədlər hesab olunur. Beynəlxalq mühasibat uçotu standartları

məsləhətverici, tövsiyə xarakteri daşıyır, yəni onların qəbul olunması məcburi deyil. Onlar ayrı-ayrı məsələ və problemləri detallaşdırmadan mühasibat uçotunun aparılmasının prinsiplərinə əsaslanan ümumi orientirləri müəyyənləşdirirlər. Bu da ayrı-ayrı ölkələrə Mühasibat uçotunun beynəlxalq standartları əsasında milli uçot sistemlərinə uyğun geniş şəkildə detallaşdırılmış müxtəlif obyektlərin uçotunun neqlentləşdirilməsini təmin edən milli uçot standartlarını yaratmağa imkan verir. Milli mühasibat uçotu standartları beynəlxalq standartlardan fərqli olaraq normativ sənədlər olaraq məcburi xarakter daşıyır. Beynəlxalq maliyyə hesabatı standartları mühasibat standartlarının dünya üzrə ayrı-ayrı müəssisələr üzrə müqayisəliliyini təmin edir, hesabatdakı informasiyaların xarici istifadəçilər üçün aşkarlığını təmin edir. Beynəlxalq uçot standartlarının hazırlanması və təkmilləşdirilməsi ilə xüsusi təşkilat olan Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Komitəsi (BMHK) məşğul olur. Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Komitəsi 29 iyun 1973-cü ildə Avstraliya, Kanada, Fransa, Almaniya, Yaponiya, Meksika, Niderland, İrlandiya, Böyük Britaniya və ABŞ-ın peşəkar mühasiblər təşkilatlarının əsasında yaradılmışdır. Komitənin fəaliyyəti 14 ölkə və 4 təşkilatın üzvü olduqları xüsusi şura tərəfindən istiqamətləndirilir. Komitənin vəzifələri aşağıdakı kimi müəyyənləşib:

- Maliyyə hesabatlarının tətbiqində tərtib edilən ictimaiyyətin maraqlarına cavab verən mühasibat uçotu standartlarının dünya üzrə yayılması və tətbiqini həyata keçirmək
- Mühasibat uçotu standartlarının qaydalarının təkmilləşdirilməsi və yaxşılaşdırılması, maliyyə

hesabatlarının tərtibi və təqdim edilməsi üzrə metodiki işlərin aparılması.

Komitə hazırladığı standartlara əməl olunması barədə qərar vermək səlahiyyətinə malik deyildir. Komitənin hal-hazırda hazırladığı və dərc etdirdiyi 41-ə qədər standart tətbiq edilir və ya yaxın vaxtlarda hesabat dövrlərində tətbiq olunacaqdır. Bu standartlar müəssisələrin maliyyə hesabatlarının tərtibi ilə bağlı bütün əsas məsələləri əhatə edir. Beynəlxalq maliyyə hesabatı standartları uçot siyasətinin təşkili və mühasibat uçotunun aparılması üsullarının ən yaxşı təcrübəsi kimi çıxış edirlər. [8, 9]

Beynəlxalq maliyyə hesabatı standartları və onların bərabərliyinin təsdiqi tarixi aşağıdakı cədvəldə verilib:

Cədvəl 1. Beynəlxalq mühasibat uçotu və maliyyə hesabatları standartları.

Standartın nömrəsi	Standartın adı	Qəbul olunduğu il	Yenidən ibaxıldığı il	Qəbul olunduğu il
IAS 1	Maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi	1975	1997	1999
IAS 2	Material-istehsal ehtiyatları	1975	1993	1995
IAS 4	Amortizasiyanın uçotu	1976	1995	
IAS 5	Maliyyə hesabatlarında açıqlanmalı informasiyalar	1977	1995	
IAS 7	Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqda hesabat	1977	1992	1994
IAS 8	Uçot siyasəti, uçot qiymətlərində dəyişikliklər və səhvlər	1979	1993	1995
IAS 9	Kəsfiyyət və axtarış xərcləri	1979	1993	1995
IAS 10	Balans hesabatı son tarixindən sonrakı hadisələr			
IAS 11	Tikinti müqavilələri	1980	1995	
IAS 12	Mənfəət vergisi	1980	1996	1998
IAS 13	Cari aktiv və öhdəliklərin təqdim edilməsi	1981	1995	
IAS 14	Səqment hesabatları	1983	1995	
IAS 16	Torpaq, tikili və avadanlıqlar	1983	1993	1995
IAS 17	İcarə	1984	1997	1999
IAS 18	Gəlirlər	1984	1993	1995
IAS 19	İşçilərin mükafatlandırılması	1983	1993	1995
IAS 20	Hökumətin subsidiyalarının uçotu və dövlət yardımı haqqında məlumatın açıqlanması	1984	1995	
IAS 21	Xarici və valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin uçotu	1985	1993	1995
IAS 22	Müəssisələrin birləşdirilməsi	1985	1993	1995
IAS 23	Borclar üzrə məsrəflər	1986	1993	1995
IAS 24	Əlaqəli tərəflər haqqında məlumatların açıqlanması	1986	1995	
IAS 25	Investisiyaların uçotu	1987	1995	

IAS 26	Pensiya təminatı üzrə uçot və təminat	1988	1995	
IAS 27	Birləşmiş və fərdi maliyyə hesabatları	1990	1995	
IAS 28	Asılı müəssisələrə investisiyanın uçotu	1990	1995	
IAS 29	Hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları	1990	1995	
IAS 30	Bank və analoji maliyyə institutlarının maliyyə hesabatlarında məlumatın açıqlanması	1991	1995	
IAS 31	Birgə fəaliyyətdə iştirak payları	1991	1995	
IAS 32	Maliyyə alətləri	1996		
IAS 33	Səhm üzrə gəlirlər	1998		

Cədvəldə göstərilən beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarından başqa 34№-li "Aralıq maliyyə hesabatları", 36№-li "Aktivlərin qiymətdən düşməsi", 37№-li "Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər", 38№-li "Qeyri-maddi aktivlər", 39№-li "Maliyyə alətləri", 40№-li "İnvestisiya mülkiyyəti", 41№-li "Kənd təsərrüfatı", həmçinin Beynəlxalq Maliyyə standartları olan 1№-li "Maliyyə hesabatlarının ilk dəfə tətbiq edilməsi", 2№-li "Pay alətləri əsasında ödəmə", 3№-li "Müəssisələrin birləşməsi", 4№-li "Satış üçün saxlanılan uzun müddətli aktivlər və dayandırılmış fəaliyyətlər", 6№-li "Təbii ehtiyatların kəşfiyyəti və qiymətləndirilməsi" standartları Beynəlxalq standartlar üzrə Komitə tərəfindən hazırlanıb dərc olunmuşdur. Hər bir standart aşağıdakı xarakterli informasiyalardan ibarətdir:

- uçot obyektı – uçot obyektinə izahat verilir, bu obyektlə bağlı əsas anlayışlar izah edilir.

- uçot obyektinin tanınması – uçot obyektlərinin hesabatın ayrı-ayrı elementlərinə aid edilməsi meyarlarının açıqlanması.

- uçot obyektinin qiymətləndirilməsi – hesabların müxtəlif elementlərinin qiymətləndirilməsi metodları və qiymətləndirməyə olan tələblərin istifadə olunmasına dair məsləhətlər verilir.

- maliyyə hesabatlarında əks olunması – müxtəlif formalı maliyyə hesabatlarında uçot obyektı haqqında informasiyaların açıqlanması

Azərbaycan uçot sisteminin beynəlxalq standartlara transformasiyasının əsasını beynəlxalq standartların əsasında Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının hazırlanması təşkil edir. Bu sahədə ilk görülməli işlərə Nazirlər Kabinetinin 139№-li qərarına əsasən 18 iyul 2005-ci ildə "2005-2008-ci illərdə Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiqi üzrə Proqram"ın təsdiq olunmasını göstərmək olar. Milli mühasibat uçotu standartların hazırlanmasını Mühasibat uçotu üzrə məsləhət şurası, təsdiq edilməsini isə Maliyyə Nazirliyi həyata keçirir. Proqramın hazırladığı bu günə kimi Azərbaycanda mühasibat uçotunun və maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlara

transformasiyası məqsədilə Milli Mühəsibat Uçotu Standartları işlənilib hazırlanmışdır. Azərbaycan hesabatlarının beynəlxalq standartlara transformasiyasının normativ bazasını aşağıdakı Milli Mühəsibat Uçotu Standartları təşkil edir: [1, 2]

1 №-li "Maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə",
2 №-li "Kapitalda dəyişikliklər haqda hesabat üzrə",
5 №-li "Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat üzrə"

Hazırkı dövrdə Azərbaycan şirkətlərinin beynəlxalq səviyyədə əlaqələri genişlənir və dərinləşir, mühəsibat hesabatlarının istifadəçilərinin (xarici istifadəçilər) sayı artır, bunların nəticəsində mühəsibat hesabatlarına olan tələb də artır. Bunun nəticəsində Azərbaycan hesabatlarını beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq qurmaq zəruriyyəti yaranır. Hal-hazırda Azərbaycanda da müəssisələr "Mühəsibat uçotu haqqında qanunun 31, 34-cü maddələrinə uyğun olaraq illik hesabatları hazırlayırlar.

Azərbaycan müəssisələrində və beynəlxalq standartlara uyğun olaraq aşağıdakı hesabat formaları fərqlənir:

Cədvəl 2

Azərbaycan müəssisələrində hesabat formaları	Beynəlxalq standartlara uyğun hesabat formaları
Mühəsibat balans (forma № 1)	Balans Mənfəət və zərər haqqında hesabat
Maliyyə nəticələri və onların istifadəsi haqqında hesabat (forma № 2)	Bölüşdürülməmiş mənfəətin yığımı haqqında hesabat
Müəssisə balansına əlavə (forma № 5)	Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat Maliyyə vəziyyətinin dəyişməsi haqqında hesabat Xüsusi kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat İzahlı qeydlər

Maliyyə hesabatlarının formaları Maliyyə Nazirliyi tərəfindən dəqiq müəyyən olunur. Azərbaycanda normativ aktlarla ciddi rəqlamentləşdirilən hesabatlardan fərqli olaraq mühəsibat uçotunun beynəlxalq və milli standartları hesabatların yalnız minimum maddələrini formasıyların açıqlanmasına olan ümumi tələbləri müəyyən edir. Hazırda müəssisələrin tərtib etdikləri balansdan fərqli olaraq mühəsibat uçotunun beynəlxalq standartlarına uyğun tərtib olunan balansın bölmələri və maddələri arasında fərqlər vardır. Beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq müəssisənin illik balansının tərtibi hər şeydən əvvəl müəssisənin əmlakının tərkibi, quruluşu və əmələgəlmə mənbələrini müvafiq olaraq uzunmüddətli və qısamüddətli aktivlərə və öhdəliklərə ayırmağı tələb edir. Bu da aktiv və öhdəliklərin uzunmüddətli və qısamüddətliyə aid olmasının meyarlarını bilməyi tələb edir. Aşağıdakı hallarda aktivlər qısamüddətli aktiv kimi təsnifləşdirilir. [3]

a) müəssisənin normal əməliyyat dövründə satılmaq və ya istifadə üçün saxlanıldıqda

b) əsasən alqı-satqı məqsədləri üçün və ya qısa müddət ərzində saxlanıldıqda və onların hesabat tarixindən 12 ay müddətində pul və ya pul ekvivalentlərinə çevrilməsi ehtimal olunduqda

c) istifadəsinə məhdudiyyət qoyulmayan pul vəsaiti və ya onun ekvivalenti formasında olduqda

Bütün digər hallarda isə aktivlər uzunmüddətli aktiv kimi təsnifləşdirilir. Hesabat tarixindən sonra 12 ay ərzində pul və ya pul ekvivalentlərinin çevrilməsi gözlənilməyən, ancaq normal əməliyyat dövründə satılan, istifadə edilən və pul və ya pul ekvivalentlərinə çevrilən ehtiyatlar alıcıların debitor borcları qısamüddətli aktivlərə aid edilir. Hesabat tarixindən sonra 12 ay müddətində pul və ya pul ekvivalentlərinə çevrilməsi gözlənilən qiymətli kağızlar qısamüddətli aktivlər kimi təsnifləşdirilir.

Beynəlxalq mühəsibat uçotu standartlarına uyğun olaraq balansda əks olunan öhdəliklər aşağıdakı hallarda qısamüddətli öhdəliklərə aid edilir:

a) müəssisənin normal əməliyyat dövründə onların ödənilməsi nəzərdə tutulduqda

b) hesabat tarixindən etibarən 12 ay ərzində ödənilməli olduqda

Bütün digər hallarda öhdəliklər uzunmüddətli öhdəlik kimi təsnifləşdirilir. Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq müəssisə əmlakı və əmələgəlmə mənbələrinin bu cür təsnifatı beynəlxalq standartlara uyğun olaraq tərtib olunan balansın bölmə və maddələrinin fərqlənməsinə səbəb olur. Bu fərqlər aşağıdakı cədvəldə əks olunmuşdur:

Beynəlxalq mühəsibat uçotu standartlarında balans maddələri ciddi şəkildə rəqlamentləşdirilmiş, onun yalnız aşağıda əks olunan mühüm maddələri müəyyən edilir:

Cədvəl 3

Azərbaycanda müəssisələrin tərtib etdikləri illik mühəsibat balansının bölmələri	Beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq balansın bölmələri
Aktiv	Aktivlər
1. əsas vəsaitlər və sair dövriyyədən kənar aktivlər	1. uzunmüddətli aktivlər
2. ehtiyatlar və nisbətlər	2. qısamüddətli aktivlər
3. pul vəsaitləri, hesablaşmalar və sair aktivlər	
Passiv	Kapital və öhdəliklər
1. xüsusi vəsaitlərin mənbələri	1. kapital
2. hesablaşmalar və sair passivlər	2. uzunmüddətli öhdəliklər
	3. qısamüddətli öhdəliklər

1) torpaq, tikili və avadanlıqlar; 2) qeyri maddi aktivlər; 3) maliyyə aktivləri; 4) iştirak payı metodu ilə uçota alınmış investisiyalar; 5) ehtiyatlar; 6) debitor borclar; 7) pul vəsaitləri və onların ekvivalentləri; 8) kredit borclar; 9) vergi öhdəlikləri və aktivlər; 10) qiymətləndirilmiş aktivlər; 11) faiz xərcləri yaranan

öhdəliklər; 12) azlıq təşkil edən mülkiyyətçilərin payı; 13) kapital və kapital ehtiyatları.

Mühasibat balansı eləcə də digər hesabatların beynəlxalq standartlara uyğun olaraq transformasiyası prosesində beynəlxalq mühasibat (maliyyə) hesabatlarının əsas prinsipləri olan müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyi, hesablama metodu, təqdimetmənin ardıcılığı, əhəmiyyətlik və ümumiləşdirmə, qarşılıqlı əvəzetmə, müqayisəli informasiya prinsiplərinə əsaslanmaq lazımdır. Mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlarına uyğun olaraq maliyyə hesabatları tərtib edilən zaman müəssisənin fasiləsiz fəaliyyət göstərmə qabiliyyəti qiymətləndirilməlidir. Əgər müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyi ilə əlaqədar qeyri müəyyənlik varsa bu qeyri müəyyənliyi yaradan şərtlər, hadisələr, eləcə də müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyi təmin olunmadıqda onun səbəbləri açıqlanmalıdır. [6]

Beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat istisna olmaqla müəssisə hesabatlarını hesablama metoduna uyğun olaraq tərtib etməlidir. Hesablama metoduna əsasən gəlirlər və xərclər, onlarla bağlı əməliyyat hadisələrin baş verdiyi anda tanınılır.

Hesabatların beynəlxalq standartlarında əks olunan digər bir vahid prinsipi qarşılıqlı əvəzetmə prinsipidir. Bu prinsipə əsasən bəzi hallar istisna olmaqla mühasibat hesabatlarında əks olunan aktivlər və öhdəliklər qarşılıqlı əvəz edilməməlidirlər. Oxşar əməliyyatlar nəticəsində yaranmış gəlir və xərclər hesabatda netto (qarşılıqlı əvəz edilərək) əsasında əks etdirilir. [7, 10]

Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq uçotun aparılmasının və hesabatların formalaşdırılmasının əsas prinsiplərindən biri müqayisəlilik prinsipidir. Azərbaycan hesabatlarının beynəlxalq standartlara müvafiq transformasiyası nəticəsində hesabatların müqayisəliliyini təmin etmək olar. Beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq mühasibat hesabatlarının tərtibi cari dövrün bütün rəqəmli informasiyalarının əvvəlki dövrə nisbətə müqayisəliliyini təmin edir. Hesabatlarda olan maddələrin dəyişdirilməsi keçmiş dövrlərdə həmin hesabatın müqayisəliliyinin mümkün olmamasına gətirib çıxarır. Belə halda müəssisə müqayisəliliyini təmin etmək üçün praktiki cəhətdən mümkün olarsa hesabatı müqayisəliliyi bərpa edəcək şəkildə yenidən təsnifləşdirilməlidir.

Azərbaycan hesabatlarının beynəlxalq standartlarına transformasiyası müəssisənin beynəlxalq standartlara uyğun olaraq "Mənfəət və zərər haqqında" hesabatın hazırlanması və təqdim edilməsini tələb edir. Hal-hazırda müəssisələr bu hesabatla nisbətən uyğun olan "maliyyə nəticələri və onların istifadəsi haqqında" hesabatı (forma № 2) tərtib edirlər. Müvafiq normativ aktlarda əks olunmuş standart formada tərtib olunan bu hesabatda müəssisə fəaliyyətinin maliyyə nəticələri əks etdirilir. Bu hesabatın özü aşağıdakı 4 bölməni

birləşdirir: 1) maliyyə nəticələri; 2) mənfəətdən istifadə; 3) büdcəyə ödəmələr; 4) mənfəətdən vergi üzrə güzəştlər hesablanarkən nəzərə alınan xərclər və məsrəflər. [4, 5]

Bu hesabatın 1-ci bölməsi məhiyyət etibarilə "Mənfəət və zərərlər hesabatı"na uyğun gəlir. Lakin onlar arasında tərkibindəki maddələrə, onların anlayışlarına görə ciddi fərqlər vardır. Bu sahədə hesabatın beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq transformasiyası birinci növbədə "Maliyyə nəticələri və onların istifadəsi haqqında" hesabatının "Maliyyə nəticələri" bölməsinin "Mənfəət və zərərlər haqqında" hesabatına uyğunlaşdırılmasından başlamaq lazımdır. Onların maddələri arasındakı fərqlər aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir:

Cədvəl 4.

Azərbaycan müəssisələrinin maliyyə nəticələri və onların istifadəsi haqqında hesabatın I bölməsinin maddələri		Beynəlxalq standartlara müvafiq "Mənfəət və zərər haqqında hesabat"-in maddələri	
1	Məhsulların satışından gəlir	1	Satışın xalis həcmi
2	Əlavə dəyər vergisi	2	Satılmış məhsulların istehsal məsrəfləri
3	Aksizlər	3	Kommersiya və ümumi təsərrüfat xərcləri
4	Satılmış məhsulların (iş və xidmətlərin) istehsal məsrəfləri	4	Digər gəlirlər (xərclər)
5	Satışın nəticələri	5	Faizlərin ödənilməsinə xərclər
6	Sair satışın nəticələri	6	Vergiye cəlb olunan mənfəət
7	Satışdankənar əməliyyatlardan alınan gəlirlər və xərclər	7	Xalis mənfəət

Cədvəlin müqayisəsində belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, yalnız satılmış məhsulların istehsalına məsrəflər maddəsi beynəlxalq standartların "Mənfəət və zərər haqqında" hesabatın maddələrinə uyğun gəlir. Azərbaycandakı müəssisələrin hesabatlarından fərqli olaraq beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarında bütün hesabatların, həmçinin də "Mənfəət və zərər" haqqında hesabatında maddələr ciddi şəkildə müəyyən olunmur. Burada yalnız hesabatda daxil olunan minimum maddələr əks olunur. "Mənfəət və zərər" haqqında hesabatda aşağıdakı maddələrin daxil edilməsi beynəlxalq standartlarda əks olunur:

1) əsas gəlir; 2) əməliyyat fəaliyyətinin nəticələri; 3) maliyyələşdirmə üzrə məsrəflər; 4) iştirak payı metodu ilə uçota alınmış birgə müəssisələrin və asılı müəssisələrin mənfəətində və ya zərərində əsas müəssisənin payı; 5) mənfəət vergisi üzrə xərclər; 6) adi fəaliyyətdən mənfəət və zərər; 7) fəvqaladə maddələr; 8) azlıq təşkil edən mülkiyyətçilərin payı; 9) hesabat dövründə xalis mənfəət

1. "Müəssisələrin mühasibat uçotunun hesabatlar planı və onun tətbiqinə dair təlimat" Bakı 20.10.1995. 2. Abbasov Q. Səbzəliyev S. Daşdəmirov Ə. Quliyev V. Sadıqov Ə." Mühasibat (maliyyə) uçotu "Bakı 2003. 3. Qəhraman Rzayev "Beynəlxalq mühasibat uçotu standartları və maliyyə hesabatı" Bakı 2004. 4. Beynəlxalq mühasibat uçotu standartları Milli mühasibat uçotu standartları. www.maliyye.gov.az saytı. 5. Fridland A. Y. Xanamirova L.Ş." Ucetnaya politika predpriyatiya" Prior Moskva 1999. 6. "Mejdunarodnie standartı finansovoy otçetnosti izdaniya na russkom yazıke" Askeri-Assa Moskva 1998. 7. V.M. Matveyeva ."Mejdunarodniy buxqalterskiy uçet GAAP IAS "Dis. 1998. 8. Kondrakov N.P "Prinsipı buxqalterskoqo uzeta" FBK-Press. 9. N.A.Naumova "Osnovi buxqalterskoqo uçeta" Moskva Yuniti 1998. 10. Terexova ." Mejdunarodnie standartı buxqalterskoqo uçeta v rossiyskoy praktike" Moskva Perespektiva-1999

Основные принципы трансформации отчетности Азербайджана в соответствии с международными стандартами

З.Г. Гулиев

Международные Стандарты Финансовых Отчетностей используется как международная база для создания национальных и региональных стандартов со стороны организаций и государств, бирж, национальных и региональных стандартных комитетов. Международные стандарты учета являются нормативными документами, регламентирующими способы ведения бухгалтерского учета и нормы составления отчетности. Они носят принудительный характер. Стандарты международного бухгалтерского учета носят лишь рекомендательный характер, то есть не являются обязательными для принятия. Они не детализируя отдельные вопросы и проблемы, определяют общие ориентиры, опирающиеся на проведение принципов бухгалтерского учета. И это дает некоторым странам возможность создания на основании Международных стандартов бухгалтерского учета национальных стандартов учета, которые согласно системам национальных учетов обеспечивают негленгизацию учета детализированных в широкой форме различных объектов.

Ключевые слова: трансформация, негленгизация, общие ориентиры, регламентирующие отчеты, принцип взаимной замены, принцип непрерывности деятельности, метод вычисления, принцип последовательности в представлении, принцип значимости и обобщения, принцип сопоставимости.

The main principles of Azerbaijan account according to the international standards

Z.G. Guliyev

The Standards of Financial Account is used as an international basis in creation of national and regional standards by the national and regional standard committees, exchanges, organizations and states. The International accounting standards are considered as normative documents which are characterized as a mandatory and regulating of leading accountings and accounting norms. The International Accounting Standards stand for advisory and recommendation, it means that it's not compulsory to accept them. They determine the common orients which are based on the principles of accountings, without detailing the various issues and problems. This gives possibility to create national accounting standards on the base of international accounting standards, according to the national accounting systems, which are ensure the neglentaziation of the accounting of the various broadly detailed objects.

Key words: transformation, neglentaziation, common orients, regulating accounts, principle of mutual substitution, continuousness activity's principle, calculation method, principle of consistency introducing, principles of insignificance and generalization, principle of comparability.